

NAFARROAKO EUSKARAREN AZKENALDIKO HISTORIA

*Jose Mari Satrustegi,
euskaltzaina*

Euskarak Nafarroan izan duen azkenaldiko historia gogoratzean ezinbestekoa da XIX. mendeko Iruñea erromantikoan sortutako mugimendu garrantzitsua aipatzea. Lagungiro jatorrean gauzatu zen, 1877ko udazkena seinale, nafar hizkuntzak artean inoiz ezagutu ez zuen bultzada kilikagarria. Juan Iturralde y Suit historialariaren etxean bildurik kultura arloko hamahiru gizon ospetsu, ereintza itxaropentsuen ametsetan sortu zen “Nafarroco-Euscarazco Elcargoa”, gazteleraz *Asociación Euskara de Navarra* deitu zutena. Nafar hizkuntza babestu eta indartzea zen bere helburu nagusia, literatura, historia eta lege zaharrak aztertu eta ezagutaraziz.

Garrantzitsua da une hartan emandako urratsa, hizkuntza baserriko bere inguru apaetik atera eta hiria aldatzen baita, itzal handiko jaunen eskutik prestigioa lortuz. *Euskara* izeneko aldizkaria sortu zuen elkarte berriak bazkideen hartu-emanetakoko lokarri.

Aitzindari gertatu zen Euskal Herrian Iruñeko eredua eta, haste-hastetik, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako euskaltzaileei antzeko zerbeit egiteko gomita luzatu zieten nafarrek.

Udazkeneko ereintza ez zen hutsala gertatu eta hurrengo gizaldiak, berrogeita hamar bat urteren buruan, kementsu berreskuratu zuen aurrekoen lekukoa, 1925ean sortutako “Euskeraren Adiskideak” edo *Agrupación Navarra de Amigos del Euskera*, izeneko elkartearen inguruan bildurik. Bien artean bazen diferentzia nabarmena: hiritarren ekintza zen, bereziki, hura, eta euskara hirian txertatzea zuen helburua. Gerra aurreko taldeak berriz, hiri kutsua galdu gabe eta euren gidaritzarekin, baserri mundua esnarazi eta suspertu nahi zuen, eta ekintza herrikoietan sartu zen buru-belarri Ekintza nagusien artean, euskal festak antolatuz zituen herriz herri, bertsolari saio eta erromeri giroko dantzekin batera.

Bazen, halere, ohiz kanpoko beste ekintzarik antolatzaileen egitarauan eta, bereziki, haurren munduari zegokiona: euskara zekiten haur guztiei sariak banatzea, alegia. Horrela, sukalde guztietara iritsi zen, umeen bidez, euskararen aldeko mezua. Entzutekoa da, orain bertan, sarituak izan ziren azken le-

kukoen ahotik hiriburuko kapeladun gizonek utzitako oroitzapena. Biziko egun handien zirarra dager.

Ez zen hartan amaitu euskararen benetako udaberri hark utzitako ondore onen emaitza: lehenbiziko euskal eskola sortu zuten Iruñean, oraingo ikastolen aitzindaria izan dena. Eskolapioen ikastetxe berrian ireki zituen atea 1930ean eta hiru urteren buruan bazituen hiru gela beste horrenbeste maistra- ren ardurapean.

Hogeita hamaseiko gertakizun tamalgarriek ekaitz gaiztoen zigorrez suntsitu zuten Nafarroan gogotsu landutako euskararen alorra eta inoiz baino gau beltzago batek ezkutatu zuen lurpean, beldurrez, arbasoen hizkuntza larriki erasotua. Zorionez, gerrak ez zuen hauts azpiko azken pindarra itzali, eta Di- putazioa bera izan zen berpizten saiatu zena. Aurretik elkarte pribatuen bidez egindako lanaren ildotik ekin zioten Foru Aldundiko agintariek nafar hizkun- tza suspertzeko lanari. Inor gutxi saiatzen zen 1966ko gerra ostean, egoeraren beldurrez, zokoratutako euskararen alde lanean, eta “Príncipe de Viana” kul- tura elkartearen babesean “Sección de Fomento del Vasculencia” legezko Saila sortu zuten Nafarroako agintariek.

Aurretik egindako saioen jarraipen zehatza egin zuen, hainbat urteko ete- na gau bateko amets gaiztoa besterik izan balitz bezala. Guraso batzuen har- ridura izugarria zen: “arteana zigorra euskaraz hitz egiteagatik, eta orain sa- ria?” —zioen isilka Berueteke zinegotzi batek herriko etxean sartu ginelarik guardia biren ondoan. Berrito Euskal Festak, bertsolariak eta herri-dantza be- rreskuratu ziren eta, hamar urtean, herriz herri sarituak izan ziren haur eus- kaldun guztiak. Ondoren euskal aldizkaria etorri zen hilero zazpi mila harpi- deduni doan banatzen zena.

Orduko agintariek, edozein alderditakoak izanik, euskara denon ondare aberatsa zela garbi zeukaten Nafarroan. Iruñeko Seminarioan apaizgaiei eus- kara erakusteko klaseak ordaintzen zituen gerra aurretik Diputazioak, eta ber- din jarraitu zuen gerra ostean. Hurrena ordu erdiko ikastaroak antolatu zituen eskola publikoetan, irakasleei berak ordainduz. Madrilgo erasoei horrela aurre egiteko gai izan zen Nafarroako Diputazioa betidanik zituen eskubideen ize- nean.

Azken aldi honetan, alderantziz, beste haize batzuen boladak astindu ditu tradizio eredugarrien orpoak. Gaur egungo agintarien aldetik ez dirudi nafar hizkuntza inolako ondasuna denik. Foru Legearen Hobekuntza omen denak utzitako zirritu txikian diren bi hizkuntza ofizialek ez dute babes bera hartzen. Ahulenari laguntza berezia eskaini beharren, legez gainditu ezinezko hesiak ezarri zaizkio hiru eremutan zaituz Nafarroa.

— Irrati eta telebista euskaldunek ez dute legezko baimenik.

- Hizkuntza arrotzekin parekatzen da euskara ikastea eta bere baliokidetasuna.
- Euskara baztertua izan da Administrazio paperetako izenburu guztietatik.
- Errepide eta autobideetako iragarkietan euskal izenak kentzea erabaki da.
- Ikasleen testuetako liburuak orraztuko dira euren gogoko testuak sartzeko.
- Euskararen aholku batzorderik ez dago.
- Hizkuntza Politikako Zuzendaritzarik ez da izendatu.

Gertakizun guzti hauen oinarria, azken aldian politikariek egindako hauteskunde sistema berrian datza. Duela urte batzuk arte Merindade bakoitzak hautatzen zituen —izen abizenez— bere diputatuak udalen bitartez. Hain desberdinak diren lurraldeek bazuten horrela euren ordezkaria eta biztanleek bazekiten norengana jo beren eskubideak zaintzeko garaian.

Orain, alderantziz, alderdi bakoitzak hautagai zerrenda itxien bidez, nonbaiteko izen ezezagunak ezar ditzake agintean, botu itsuen gehiengoa aitzakitzat hartuta nahi duena egiteko. Hori dela eta edozein eremutako biztanlegoaren ardurak, eskubideak eta kultura, bigarren mailako arazo bihurtzen dira alderdiaren interesen ondoan. Nafarroan, hori dela eta, euskara eta euskalduna saroi hesituan baztertu dira —indioen barruki antzera— handik landa bere nortasuna ezeztatuta.

Aurretik egindako ereintza jatorraren frutua oparoa izan da eta hori ez da, nonbait, agintari berritsuen gogokoa. Nafarroako euskararen azkenaldiko historia.